Kitap İncelemesi: Hüseyin Köse, Medya Teorisi - Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu, Nika Yayınevi, Ankara, 2022

Cihan Oğuz[1]

Öz

Makale Türü
Kitap İncelemesi

Başvuru Tarihi
17.09.2025

Kabul Tarihi
23.11.2025

Medya ile toplumsal yapı ilişkisi son yıllarda sadece iletişim alanının değil aynı zamanda sosyolojinin de başlıca konularından biri haline gelmiştir. Zaten medyayı toplumsal yaşamdan ayrı düşünmek, medyanın varlık nedenini göz ardı etmekten başka bir sonuç vermez. Burada sorunsal sadece medyanın kendi başına buyrukluğu veya toplumsal yapının medyayı şekillendirmesi değil, bu argümanları da içermekle birlikte, esas olarak karşılıklı değişimin ayak izlerini belirli bir çerçevede değerlendirme kaygısıdır. Eleştirel medya sosyolojisi tam da bu amacı taşımaktadır: Frankfurt Okulu'ndan günümüz kuramcılarına uzanan bu süreç, toplumsal değişimin medyaya yansıma biçimlerini ve bunun nasıl alımlandığını işaret etmesi bakımından da önemlidir. Hüseyin Köse, kendi deyimiyle, öncülleri, önermeleri ve vardıkları sonuçlar bakımından bazen birbirini doğrulayan, bazen de birbirine taban tabana zıt gibi görünen farklı bakış açıları, kavramsal yaklaşımları ve düşünceleriyle eleştirel medya toplumbiliminin oluşumuna katkıda bulunmuş bazı isimlerin düşünsel mesailerine ışık tutmaya çalışmış.

Anahtar sözcükler: Medya, eleştirel medya toplumbilimi, medya teorileri, kitle kültürü, Jean Baudrillard.

Atıf için: Oğuz, C. (2025). "Kitap İncelemesi: Hüseyin Köse, Medya Teorisi - Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu, Nika Yayınevi, Ankara, 2022", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (2), 216-222.

[1] Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, E-posta: cihan.oguz@yeniyuzyil.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0997-0826.

Book Review: Hüseyin Köse, Medya Teorisi – Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu, Nika Yayınevi, Ankara, 2022

Cihan Oğuz[2]

Article Type
Book Review

Application Date
2025-09-17

Acceptance Date
2025-11-23

Abstract

The relationship between media and social structure has, in recent years, become not only a central concern of communication studies but also of sociology. To conceive of media as separate from social life would, in fact, amount to disregarding the very rationale of its existence. The problem at stake here is not merely the autonomy of media or the reshaping of media by social structures; the primary concern is rather, alongside these arguments to evaluate, within a certain framework, the traces of reciprocal transformation. Critical media sociology is precisely directed toward this objective: spanning from the Frankfurt School to contemporary theorists, this intellectual trajectory is significant in highlighting how social change is reflected in the media and how it is received. Hüseyin Köse, in his own words, seeks to shed light on the intellectual endeavors of various thinkers who, through perspectives, conceptual approaches, and arguments that sometimes converge and at other times sharply diverge, have contributed to the formation of critical media sociology.

Key Words: Media, critical media sociology, media theories, mass culture, Jean Baudrillard.

For Reference: Oğuz, C. (2025). **"**Kitap İncelemesi: Hüseyin Köse, Medya Teorisi - Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu, Nika Yayınevi, Ankara, 2022". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (2), 216-222.

[2] Corresponding Author: Assistant Professor, Istanbul Yeni Yüzyıl University, Faculty of Communication, Department of New Media and Communication, Email: cihan.oguz@yeniyuzyil.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0997-0826.

Giriş

Medyanın genel bir fotoğrafının çekilmesi için birçok faktörün yanı sıra hitap ettiği toplumun yapısının da iyi analiz edilmesi gerekir. Bu, *yüzeysel* bir belirlemeden ziyade, o toplumun medyayı, medyanın da o toplumu nasıl etkilediğinin anlaşılması bakımından önem taşır. Karşılıklı etkileşimin *eşitlik* içermediği, medyanın *baskın bir rol* üstlendiği görülmektedir. Bu etkileşimin -toplumsal değişimle paralel- yeni yönelimlere kapı araladığı, inişli-çıkışlı yansımalar yarattığı, medyanın toplumsal yapıdan aldığı *feyz* ile toplum (izler kitle, okuyucu, seyirci vb.) üzerinde dolaylı ya da doğrudan tahakküm oluşturduğu öteden beri tartışılmaktadır. Bu noktada, Erzurum Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hüseyin Köse'nin *Medya Teorisi - Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu* adlı kitabı, günümüzdeki magazin programları, televizyon tartışma forumları, post-truth yansımalar, TV'lerde geç saatlere itilen eğitici yayınlar, özel hayat hikayeciliği gibi *medya dünyasını* yansıtan konuların/sorunların izini sürebilmek için bir *dayanak* arayışı içeriyor.

21. yüzyılın -yeni iletişim teknolojilerinden aldığı *dopingle*- son sürat akıp gittiği süreçte, olan biteni kuramsal çerçeveye sığdırmak giderek zorlaşmaktadır. Köse, bu gerçeğin farkına vararak, 1920'lerdeki Frankfurt Okulu'ndan başlayarak, Jean Baudrillard'a, hatta adına bölüm açmasa da zaman zaman atıf yaptığı günümüzün önemli ismi Byung-Chul Han'a kadar uzanan geniş bir çerçeve çizerek, eleştirel medya sosyolojisinin (yazar 'toplumbilimi' terimini kullanmış) basamaklarını önümüze sermektedir. Bu anlamda, kitabın ilk üç bölümünü *Eleştirel Düşünce Kavramı*, *Eleştirel Kuram ve Eleştirel Toplum Düşüncesi* ve *Eleştirel Medya Düşüncesi* başlıkları oluşturmakta, dördüncü bölümden itibaren de alt başlıklar halinde eleştirel medya sosyolojisine katkıda bulunan Frankfurt Okulu ile sekiz kuramcıya yer verilmektedir.

"Huzursuzluğun Bilinci"

Kuramcıların bakış tarzından önce, yazarın 11 sayfalık uzun Önsöz'ü ile 7,5 sayfalık Giriş'te kaleme aldığı girizgâh ve değerlendirmelerin çok kıymetli olduğunu ve *ön ufuk* açarak okuyucuyu konuya hazırladığını vurgulamak gerekir. Hüseyin Köse'nin diline ve üslubuna belirgin şekilde yansıyan *edebiyatçı* yönünün de -böylesine *bulanık* bir girdapta- kolaylaştırıcı rol oynadığı da yadsınamaz:

> Edilgenliğin konforlu cennetinin en kullanışlı söküğünden kopup gelme pürüzsüz bir zihinsel forma da mahkûm olabilirdik, etrafımızda olup biten şeylere karşı biraz kuşkucu, mesafeli ve eleştirel bir uzaklıktan bakamamış olsaydık şayet… Şükür ki öyle değiliz ve upuzun deneyimler sonucu artık çok iyi biliyoruz ki, yanında yöresinde bütün

> bir hayat gailesinin türlü ıstıraplarını yatıştırmaya çalıştığımız ekranların ve gazete/dergi sayfalarının gerisinde ruhlarımızı serinletmeye yetecek çoklukta bambu yaprağı yok… Bir yanda ölümcül sessizliği daha da tahkim eden avuntular; öte yanda eşeleyen, sorgulayan, her defasında her görüngüyü yeni baştan anlamaya çalışan ve en çetin koşullarda bile kendinde hâlâ bir şeyleri talep edebilme gücü bulan huzursuzluğun bilinci… Neden mi safımızı ikinciden yana belirlemeliyiz? Aldous Huxley'in de dediği gibi, hakikat adlı cevher "umursamazlık denizinde" kaybolup gitmesin diye.

Kitabın ilk üç bölümünde genel terminolojinin tartışılmasının ardından, *Medya Toplumbilimi Yaklaşımının Eleştirel Uğrakları* başlıklı dördüncü bölümde Toronto Okulu kurucusu Kanadalı ekonomist ve tarihçi Harold Innis'in *İletişim Teknolojileri, Toplumsal Örgütlenme ve Kontrol Tezi*, Marshall McLuhan'ın *Toplumsal Değişmede Tekno-Determinist Yaklaşım*'ı, Frankfurt Okulu'nun *Medya, Toplum ve Kültür Eleştirisi*, Jean Baudrillard'ın *Simüle Edilmiş Gerçeklik/Yaşam Eleştirisi*, Pierre Bourdieu'nun *Medya Ekolojik Alanının Yapısal Eleştirisi*, Jurgen Habermas'ın *Liberal Toplumsal Düzen ve İletişim*, Noam Chomsky'nin *Medya ve Toplumsal Denetim Eleştirisi*, Teun A. van Dijk'ın *Medya ve Toplumsal Eylemin Mikro-Yapısal Analizi*, Stuart Hall'ün *Medya Metinleri-Toplum-İdeoloji İlişkisi* ve Armand Mattelart'ın *Gezegensel Köy ve Medya Emperyalizmi İlişkisi* tezlerine yönelik yaklaşımlar ve değiniler yer alıyor. Yazarın beş sayfalık Sonsöz'ünün de iddialı çözümlemeler ve öneriler içerdiğini belirtmek gerekir. Sonsöz'de yazar, o âna dek ele aldığı medya kuramcılarının yaklaşımlarını ayrıntılı şekilde irdeledikten sonra, "*Bugün yegâne varlık nedeni, dört koldan sımsıkı kucakladığı kültürel ve siyasal statükoyu onaylamak ve teyit etmek, sonrasında ise yerleşik değerleri pekiştirmek olan ana akım düşünce iklimi ve ona yataklık eden yayın organlarının bireylere kafalarını güçlendirecek besinler sunamadığı, onları ne seyrini ne de doğrultusunu denetleyebildikleri kültür endüstrileri ve iktidar odakları karşısında güçsüz düşürdüğü muhakkak*" diyerek, günümüz medya ortamına gönderme yapmıştır.

Küresel Enformasyon Düzeni

Köse, toplumsal hakikatin yüzeysel/bağlamsız algılamalar ve taklitler denizinde *iç edilmesi* probleminin günümüzde birçok medya eleştirmeni ve kuramcısının da kafa yorduğu temel bir problem alanı olduğuna vurgu yapar. Talihsizce yitip giden bir toplumsal hakikatler çağının tam da orta yerinde bulunduğumuzu hatırlatıp, "*Dolayısıyla yalnızca gazete ve televizyon kuruluşlarının değil, muhabirlerin de artık olayı değil birbirlerini doğrulama gereği duydukları bir çağda ve kendini toplumsal*

dünyanın çatışmalar, savaşlar, kargaşalar ve eşitsizliklerle dolu sahnesinin önemli bir bölümünden yoksun bırakmış bir medyatik söylem karşısında, tüm düşünce biçimlerinin ufkunu sarmış görünen krizini aşacak bir paradigmaya gereksinme var şiddetle" diyerek, *kaos* ortasındaki medyayı eleştirir.

Yazara göre, tüm medya teorilerinin odağında *küresel enformasyon düzeni* bulunmaktadır. Köse, bu düzene karşı *seçenek* olarak, "az da olsa okuyucuya bakışını özgürleştirecek yeni bir alternatif düşünce biçimi, (…) dijitalleşmenin olanaklarıyla biçimlenmiş alternatif medya tasavvurunu mümkün kılan eleştirel bir paradigma"yı sunar. Kitabın asıl amacı da budur:

> Kuşkusuz terazinin her iki kefesi de upuzun tarihsel bir birikimin gerekçeleriyle dolu. Her iki taraf da kendince haklı. Ancak birisi sanki daha fazla haklı gibi. Üstelik barış, özgürlük, eşitlik ve adalet çağrısı yapan eleştirel bir karşı-bilincin önemi, bazen kapitalist politikacıların önerilerine eşlik eden, bazen Batılı yöneticilerin gönüllü savaş bakanlığına soyunan, en önemlisi de eleştirel toplumsal hareketleri yolundan saptıran küresel ölçekli bir medyanın sınırsız gücü için cephane taşıyan liberal medya yaklaşımıyla kıyaslanamayacak kadar ağır basıyor her bakımdan. İşte tam da böylesi bir politik ve tarihsel hesaplaşma için anlamlı bir bahane oluşturuyor elinizdeki kitap ve kendini kolektif bilinci her türden koşullayıcı kanaat biçimlerinden özgürleştirecek farklı arayışlara olanak sunan eleştirel düşünce ve onun tarihsel ve sosyolojik köklerine odaklanıyor.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu anlamda, Jean Baudrillard'ın *Simüle Edilmiş Gerçeklik / Yaşam Eleştirisi* bölümü, belki de tüm kitabın -eleştirel medya sosyolojisi teorilerinin- *özeti* değilse de *genel ortalaması* niteliğindedir. Baudrillard, her geçen gün metalaşıp endüstrileşen kültürün çıkmazlarına dikkat çekerken, kitle medyası ile ilişkisi içindeki kültüre yaklaşımında oldukça özgün bir terminolojiyi açığa vurur ve kültürün sonunu getiren şeyin nedenlerini toplumun *biçimsiz bir kalabalığa* dönüşümünde görür. Kitlenin biçimsizliği, aynı zamanda tüketilen kültürün köksüzlüğü ve biçimsizliğidir. Klişe deyimle *yozlaşma* tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kültürel alan, Baudrillard'a göre, virütik hızdaki yayılımıyla ya da her yerde kesintisizce karşılaşılan mevcudiyetinin aşırı gerçekliğiyle, her türlü anlam, imge ve kavramın ötesine *patlayarak*, bir anlamda gerçek-dışılaşmış, bir taklitler (simülasyonlar) düzeyine indirgenmiştir. Kültürel alan, Baudrillard'ın deyimiyle, artık *kültürel bir hipermarket*tir.

Fransız düşünür, bu simülasyonlar (taklitler) evreninin yol açtığı *ağır hasarı* da şöyle özetler: "*Artık ne arşivlerde ne bir bellekte ne bir geçmişte ne de bir projede ya da*

gelecekte kendimize bir kimlik aramaya vaktimiz yok. Bize anlık bir bellek, ivedi bir bağlantı, bizzat an içinde kontrol edilebilecek reklâm amaçlı bir kimlik gerekiyor." Bu kimlik Baudrillard'a göre bir *vitrin*dir. Ama *kullan-at* formülü içermekte, kitleler eskisinin yerine kısa zaman içinde yeni metalar koymakta ve vitrini her an yenilemekte bir beis görmemektedir. Bu sürecin kalan adımları da *kültürel sığlık* basamağını tırmanmaktadır.

Baudrillard, medya karşısındaki kitlenin konumunu tartarken, sunulan enformasyonun hiçbir temele, hiçbir kaynağa, hiçbir göndergeye sahip olmayan bir taklitler yığınından ibaret olduğunu, bunun bir sonucu olarak da hiçbir anlamsal ya da bilgisel temsile aracılık edemeyeceğini vurgular. Bu noktada *ironi* yaparak, tam da bu sebepten dolayı kitlelerin tümüyle sessizliği bir strateji olarak benimsemek suretiyle mesajın yıkıcı etkilerinden kurtulmayı *başardıklarını* belirtir. Yani bir bakıma, kitleye enjekte edilen *siyanür* aslında zarar veremeyecek kadar sahtedir. Kitle, mesajı alır ama onu kendi kara deliğinde yutmak ve etkisiz kılmak için kullanır.

Baudrillard'ın medyanın kitleye etkisini *paradoksal* biçimde, hem *ağır hasar* verecek kadar güçlü -çünkü gerçek kimlikler kayboluyor- hem de kitleyi etkilemeyecek kadar *zayıf* olarak tanımlaması Hüseyin Köse'nin de dikkatini çeker. Yazar, bu çelişkinin nasıl giderileceğini sorar:

> Simülasyon ve hiper-realitenin gölgesinde gerçekleşen tüm bu gerçeklik yitimi hadiselerinde rasyonel bir muhakemeyi, daha da iyisi eleştirel bir düşünceyi devreye sokabileceğimiz bir çatlağa yer var mıdır? Şayet gerçekliği algılamanın rasyonel bir zemini çökmüşse, reel evrende olanları hangi yöntem ya da yaklaşımlarla değerlendireceğiz? En önemlisi de toplumsal dünyanın gerçekliğinin taklit yoluyla yeniden üretilebildiği bir algılama düzleminde, olay ve olguları çözümleme yöntemimizin veya başvurduğumuz analiz araçları ve kavram setlerinin "gerçekliği"nden nasıl emin olacağız?

Sonuç olarak, Hüseyin Köse'nin *Medya Teorisi - Eleştirel Medya Toplumbiliminin Oluşumu* adlı kitabının alanyazına katkı sağlayacağını, medya kuramları açısından güncel gerçekliğin ışığında yeni açılımlar getirebileceğini ve tartışma ortamı yaratabileceğini söylemek mümkündür.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazarın Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum, olgu veya kurum ile yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar (lar) Katkı Oranı Beyanı	Çalışmanın tamamı yazar tarafından hazırlanmış olup, yazarın katkı oranı %100'dür.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırma/inceleme sırasında etik kurul onay belgesi gerektiren herhangi bir bilimsel yöntem kullanılmamıştır.